Paul Csavdari

De la mikveh la „taină”

Cum a fost schimbat botezul lui Ioan

Există un detaliu aparent mărunt, dar decisiv, în felul în care creștinismul vorbește despre botez. Dacă întrebi pe oricine azi ce înseamnă „a boteza”, imaginea standard este aceasta: un om îl bagă pe altul în apă (sau îl stropește), în numele unei autorități religioase, iar prin acest gest cel botezat „moare” față de viața veche și „învie” într-o viață nouă.

Dacă însă te întorci la Ioan Botezătorul, la contextul iudaic al secolului I și la textele Noului Testament, îți dai seama că această imagine nu se potrivește deloc cu realitatea inițială. Botezul lui Ioan nu este „îngropare și înviere”, nu este „taină”, nu este mister inițiatic. Este un gest public de pocăință într-un cadru iudaic clar, în care apa este mijlocul unei purificări deja cunoscute: mikveh.

De aici trebuie pornit: de la diferența dintre băile rituale iudaice, botezul lui Ioan și „botezul creștin” paulin, ca să vezi unde s-a produs schimbarea și cine a făcut-o.

1. Mikveh: scufundare, martori, convertire

În iudaismul perioadei celui de-al Doilea Templu, purificarea prin apă este o practică stabilă. Textele Legii vorbesc despre spălări, curățiri, baia necesară după anumite impurități. Practica se concretizează în mikveh-uri– bazine cu apă în care omul intră complet și se scufundă. Nu e vorba de un gest simbolic minor, ci de o scufundare reală a întregului trup.

În cazul prozeliților (cei care treceau la iudaism), succesiunea este clară: pentru bărbați – circumcizie, apoi acceptarea poruncilor, apoi scufundarea completă în mikveh, în fața unui "beit din" (un tribunal de trei). Abia după această scufundare, sub ochii martorilor, convertitul este considerat „născut din nou” ca evreu.

Aici se vede clar structura:

- candidatul se scufundă singur;
- autoritatea religioasă (tribunalul / rabinii) nu îl împing în apă, ci asistă și validează;
- totuși, convertirea este atribuită tribunalului: ei sunt cei care „l-au făcut evreu”, deși gestul fizic a fost al candidatului.

Și mai este ceva: convertirea nu este descrisă ca „moarte și înviere”, ci ca intrare într-un popor, asumare de porunci, schimbare morală și juridică. Nimeni nu moare. Nimeni nu „învie”. Omul își schimbă statutul, nu ontologia.

Acesta este fundalul în care apare Ioan Botezătorul.

2. Ioan Botezătorul: profetul care administrează un rit cunoscut

Evangheliile îl prezintă pe Ioan ca pe un profet la Iordan, care „boteza" și chema la pocăință. Despre oamenii care veneau la el se spune că își mărturiseau păcatele și erau botezați în râul Iordan (Marcu 1:4–5). Isus însuși vine la Ioan și este botezat.

Un martor extern, Iosif Flaviu (istoric iudeu din secolul I), confirmă și clarifică foarte bine natura acestui botez. El spune despre Ioan că chema poporul:

- să ducă o viață dreaptă,
- să practice dreptatea între ei,
- și, abia apoi, să vină la botez.

Iosif precizează că spălarea cu apă era primită de Dumnezeu nu ca un gest magic care „spală păcate", ci ca semn exterioral unei curățiri interioare care avusese deja loc printr-o viață dreaptă. Deci exact schema iudaică: întâi schimbarea morală, apoi scufundarea în apă ca recunoaștere publică a acestei schimbări.

Noul Testament adaugă un element profetic esențial: Ioan primește de la Dumnezeu un semn foarte precis pentru identificarea lui Mesia:

- „Acela peste care vei vedea Duhul coborându-Se și oprindu-Se peste El, Acela este Cel ce botează cu Duh Sfânt. Și eu am văzut și am mărturisit că Acesta este Fiul lui Dumnezeu." (Ioan 1:33–34)

Observă structura:

- Ioan are o instrucțiune: nu să inventeze un rit nou, ci să recunoască o persoană pe baza unui semn;
- criteriul nu este glasul, nici cerurile deschise, nici zgomote, ci vederea Duhului care coboară și rămâne;
- rezultatul nu este instituirea unui „sacrament", ci mărturia: „am văzut și am mărturisit".

Ioan nu spune niciodată „l-am scufundat pe Isus" sau „l-am îngropat în apă". El spune: „am văzut". Rolul lui este clar: martor desemnat de Dumnezeu pentru a identifica public pe Mesia.

3. Cum arăta, concret, botezul lui Ioan?

Dacă pui cap la cap:

- modelul mikveh (scufundare autoadministrată în fața martorilor),
- descrierea lui Iosif Flaviu (purificare morală + spălare în apă, fără teologie a morții),

- formula Noului Testament „Isus, după ce a fost botezat, a ieșit îndată din apă” (Matei 3:16; Marcu 1:10),

obții o scenă foarte coerentă:

- omul intră în apă singur,
- se scufundă,
- iese din apă,
- Ioan este cel care îl primește, îl ascultă, îi confirmă pocăința, îl încadrează într-o comunitate de așteptare escatologică,
- în cazul lui Isus, Ioan vede semnul Duhului și depune mărturie.

Nu e nevoie să presupui un Ioan care, cu mii de oameni la coadă, îi bagă pe toți din rând pe rând sub apă. Din punct de vedere practic, ar fi absurd. Din punct de vedere iudaic, ar fi straniu: nimeni nu făcea așa ceva la mikveh, nici la convertire, nici la purificări. Omul intră, se scufundă, martorii asistă.

Că Evangheliile îl numesc pe Ioan „cel care botează” este perfect compatibil cu această structură: el administrează ritualul, el îl interpretează profetic, el recunoaște autenticitatea pocăinței, el anunță pe Mesia. Nu e nevoie să pună mâna fizic pe fiecare candidat.

4. Isus și absența „îngropării”: nicio teologie a morții în apă

Isus acceptă să fie botezat de Ioan. Asta îl plasează în continuitate cu Israelul: intră în același gest public, sub autoritatea aceluiași profet. În momentul botezului, Duhul se coboară peste El și Ioan îl identifică drept „Fiul lui Dumnezeu”.

După această scenă, Isus:

- nu predică botezul ca „moarte”,
- nu explică botezul ca „îngropare și înviere”,
- nu transformă botezul în „mister”.

El trimite ucenicii „să facă ucenici din toate neamurile, botezându-i…”, dar felul în care vorbește despre ucenicie, despre urmarea lui, despre schimbarea vieții merge în linia pocăinței, credinței, ascultării, nu în linia unei morți inițiatice. Metaforele lui Isus sunt altele: naștere de sus, intrare în Împărăție, rod, lumină, drum, nu „îngropare” și „înviere” prin apă.

Teologia morții și a învierii în legătură cu botezul apare mai târziu. Și nu la oricine, ci la Pavel.

5. Pavel: de la purificare la mister – „îngropare și înviere” în botez

Pavel este cel care schimbă sensul botezului. În Romani 6, el spune:

- „Nu știți că toți câți am fost botezați în Hristos Isus, în moartea Lui am fost botezați? Noi deci am fost îngropați împreună cu El prin botezul în moarte, pentru ca, după cum Hristos a înviat din morți prin slava Tatălui, tot așa și noi să umblăm într-o viață nouă.” (Romani 6:3–4)

În Coloseni 2:12, repetă ideea:

- „Fiind îngropați împreună cu El în botez, în El ați și fost înviați…”

Acesta este altă lume față de Ioan și față de Isus.
Aici botezul nu mai este:

- doar un gest de pocăință,
- doar o purificare vizibilă,
- doar actul prin care un profet recunoaște pe Mesia.

Botezul devine:

- moarte împreună cu Hristos,
- îngropare prin scufundare,
- înviere într-o viață cu totul nouă,
- transfer într-o altă realitate ontologică.

Aceasta este exact structura bine cunoscută a religiilor de mistere din lumea greco-romană: inițiatul trece printr-un rit de „moarte” simbolică, iese din el ca „renăscut” într-o viață nouă, într-o comunitate a celor „inițiați”. Nu contează aici cât de precise sunt paralelele de detaliu; contează structura: moarte – trecere – renaștere.

Pentru un grec sau un roman familiar cu astfel de scheme, teologia paulină a botezului era perfect inteligibilă. Nu era nevoie de explicații lungi. „Mor cu Hristos, învii cu Hristos” este un mesaj care intră direct în tiparul mental al misterelor.

Pentru un iudeu crescut în logica mikveh-ului și a pocăinței profetice, această structură nu exista. Iudaismul cunoaște „întoarcerea la Dumnezeu” (teshuva), cunoaște schimbarea morală, cunoaște purificarea rituală, dar nu cunoaște „moarte inițiatică” acum, în viață, printr-un rit de apă.

Aici se deschide falia: între Ioan și Pavel nu avem doar o diferență de accent, ci o diferență de paradigmă.

6. De la administrare spirituală la gest fizic: cine pe cine „botează”

În primele generații, botezul creștin continuă forma imersiunii: candidatul intră în apă, se scufundă, iese. Comunitatea, prin slujitorii ei, administrează ritualul: catehizare, mărturisirea credinței, rugăciune, proclamarea numelui lui Isus.

Pe măsură ce Biserica se îndepărtează de iudaism și devine majoritar neevreiască, se întâmplă două lucruri:

1. Se pierde reflexul mikveh-ului, în care omul se scufundă singur;

2. Teologia paulină a „morții și învierii" cere vizualizare: cineva te „îngroapă" (te bagă sub apă) și te „scoate" (învie).

Textele de la începutul secolului al III-lea descriu deja un botez în care:

- candidatul coboară în apă,
- slujitorul își pune mâna pe capul lui,
- îi pune întrebări („Crezi în…?"),
- și „îl botează" – adică îl scufundă sau toarnă apă peste el.

Gestul fizic trece de la candidat la oficiant. Botezul devine vizibil „făcut de altul". Slujitorul nu mai este doar martor, administrator și interpret; devine agentul principal al ritului.

Pe linia aceasta, trecută mai târziu prin episcopi și preoți, ajungem la imaginea creștină clasică: „păstorul m-a botezat", „preotul m-a botezat", „cutare m-a băgat în apă".

Din punct de vedere iudaic, această schimbare nu are bază.
Din punct de vedere paulin și elenistic, se potrivește perfect cu simbolul: cineva te duce în moarte și te aduce la viață.

7. Ioan, „ajustat din pix": retroproiecția paulină în Evanghelii

Odată ce botezul paulin – moarte și înviere cu Hristos, inițiere în „trupul lui Hristos" – devine norma teologică, apare presiunea de a rescrie trecutul într-un mod coerent.

Ioan, cu botezul lui de pocăință, devine incomod:

- nu vorbește despre moarte,
- nu vorbește despre înviere,
- nu explică botezul ca mister,
- nu administrează un sacrament.

Ce se întâmplă?

- Evangheliile sinoptice încarcă scena botezului cu elemente spectaculoase: ceruri deschise, Duh în chip de porumbel, glas din cer;

- Ioan devine în povestire nu doar martorul, ci și „oficiantul” botezului lui Isus;
- pentru cititorul care deja trăiește într-un mediu paulin, este natural să interpreteze: „Ioan l-a botezat pe Isus” = Ioan l-a băgat în apă, exact cum face preotul sau pastorul azi.

Dar dacă rămâi pe terenul iudaic, al lui Iosif Flaviu și al mikveh-ului, schema reală arată altfel:

- Ioan predică pocăința și pregătirea pentru Mesia;
- oamenii se scufundă în apă ca semn al acestei pocăințe;
- Ioan este martorul și administratorul spiritual al ritului;
- în cazul lui Isus, Ioan vede semnul Duhului, înțelege cine este și mărturisește.

Nu este nici „îngropare”, nici „înviere”, nici mister, nici „taină”.
Este un act profetic de recunoaștere, sprijinit pe o practică iudaică bine cunoscută.

8. Concluzie: două botezuri, două teologii, un singur cuvânt

Dacă reduci totul la esența lui, rezultatul este simplu și clar:

- Botezul lui Ioan– continuă mikveh-ul iudaic: scufundare, purificare, pocăință, martor. Rolul lui Ioan este de profet și martor, nu de „scufundător sacramental”.
- Botezul lui Isus– este momentul în care acest martor, pe baza unui semn, îl recunoaște pe Mesia. Nicio „îngropare” teologică nu însoțește scena.
- Botezul lui Pavel– este cu totul altceva: moarte, îngropare, înviere, uniune mistică cu Hristos. Aici botezul intră în logica religiilor de mistere, atât prin limbaj, cât și prin structură: moarte – trecere – renaștere.
- Botezul Bisericii– este botezul paulin stabilizat, în care un slujitor te bagă în apă și te scoate, iar tu „intri în taină”.

Cuvântul „botez” a rămas același, dar realitatea din spatele lui s-a schimbat radical.

Dacă nu amesteci planurile și nu lași tradiția să-ți suprapună straturi peste straturi, diferența se vede limpede:

- Ioan nu „îi îngropa” pe oameni în apă.

Nu avea nici teologia, nici practica, nici contextul pentru așa ceva.
„Îngroparea și învierea” prin botez sunt invenția lui Pavel, perfect pe gustul lumii greco-romane și perfect străină de iudaismul lui Ioan.

Asta explică de ce grecii au îmbrățișat repede botezul paulin și de ce evreii nu au rezonat la el. Și explică de ce imaginea clasică a lui Ioan ca „botezător paulin înainte de Pavel” este un non-sens istoric: este o rescriere retrospectivă, nu realitatea de la Iordan.